

**Право людини на мир:
міжнародні стандарти та
проблеми реалізації в умовах
викликів
російсько-української війни**

Наукова записка підготовлена в результаті виконання I-го етапу «Розвиток Української держави в умовах війни: проблеми співвідношення та взаємодії національного та міжнародного правопорядку» науково-дослідної роботи «Українська держава та міжнародне право: виклики війни, проблеми безпеки та перспективи розвитку».

В результаті проведеного дослідження проаналізовано філософське осмислення права людини на мир; з'ясовано особливості правової визначеності сутності та природи права людини на справедливий мир; визначено теоретичні засади та виклики сьогодення при забезпеченні права людини на мир; досліджено концептуалізацію права людини на мир у міжнародно-правовому вимірі; обґрунтовано міжнародно-правові аспекти забезпечення права людини на мир.

СЕРІЯ «БІБЛІОТЕКА ПРАВОТВОРЦЯ»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

**ПРАВО ЛЮДИНИ НА МИР:
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ
ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
В УМОВАХ ВИКЛИКІВ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Наукова записка

ЮРІНКОН ІНТЕР
КИЇВ-2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(протокол № 18 від 27 вересня 2025 р.)*

Рецензенти:

Сіренко Василь Федорович, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України;
Дір Ігор Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент.

Право людини на мир: міжнародні стандарти та проблеми реалізації в умовах викликів російсько-української війни : наукова записка / О. В. Скрипнюк, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, А. Р. Крусян, Н. В. Камінська, О. В. Марцеляк, О. В. Батанов, О. Л. Богініч, С. О. Сунегін, Н. О. Клещенко, Я. А. Павко. Київ : Юрінком Інтер, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. 112 с.

ISBN 978-966-667-959-1

Наукова записка підготовлена в результаті виконання I-го етапу «Розвиток Української держави в умовах війни: проблеми співвідношення та взаємодії національного та міжнародного правопорядку» науково-дослідної роботи «Українська держава та міжнародне право: виклики війни, проблеми безпеки та перспективи розвитку».

В результаті проведеного дослідження проаналізовано філософське осмислення права людини на мир; з'ясовано особливості правової визначеності сутності та природи права людини на справедливий мир; визначено теоретичні засади та виклики сьогодення при забезпеченні права людини на мир; досліджено концептуалізацію права людини на мир у міжнародно-правовому вимірі; обґрунтовано міжнародно-правові аспекти забезпечення права людини на мир.

УДК 340.12

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-959-1

© Інститут держави і права імені
В. М. Корецького НАН України, 2025
© Колектив авторів, 2025
© Юрінком Інтер, 2025

Колектив авторів:

Скрипнюк Олександр Васильович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України;

Оніщенко Наталія Миколаївна — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України;

Пархоменко Наталія Миколаївна — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, член-кореспондент НАН України;

Крусян Анжеліка Романівна — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Камінська Наталія Василівна — доктор юридичних наук, професор;

Марцеляк Олег Володимирович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Батанов Олександр Васильович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Богініч Олег Леонідович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Сунегін Сергій Олександрович — кандидат юридичних наук, старший дослідник;

Клещенко Наталія Олександрівна — кандидат юридичних наук;

Павко Яна Анатоліївна — кандидат юридичних наук.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИР: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА	7
Розділ 2. СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДА ПРАВА ЛЮДИНИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ МИР: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ.....	27
Розділ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИР: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	47
Розділ 4. ПРАВО ЛЮДИНИ НА МИР: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ.....	77
Розділ 5. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИР	93
ВИСНОВКИ.....	108

ВСТУП

В умовах збройної агресії РФ проти України реалізація права на мир набуває ще більшої актуальності. Від його дотримання залежить мирне співіснування між державами, а, отже, життя без війни та людських втрат. Мир — це не тільки відсутність воєнних дій, але й політична стабільність, економічний добробут, забезпечення прав людини, гармонійне співіснування різних соціальних груп, наявність демократичних інституцій, справедливість та рівний доступ до можливостей всіх членів суспільства.

Право та мир є поняттями, які тісно взаємопов'язані між собою, оскільки, право є підґрунтям для підтримання миру й безпеки, а мир — становить фундамент для здійснення усіх інших прав людини, включаючи право на життя. З одного боку, порушення прав людини можуть стати передумовою війни, а, з іншого, війна — може призвести до порушень прав людини. Тому право людини на мир є важливою складовою системи міжнародно-правового та національного захисту прав людини.

На сьогодні у юридичній науці доцільно виокремити такі три підходи щодо розуміння права на мир: 1) право на мир є колективним правом, носіями якого є народи, нації, групи людей та ін; 2) право на мир є правом людства в цілому; 3) право на мир є індивідуальним правом людини. З точки зору міжнародного права право на мир розглядають в контексті концепції трьох поколінь прав людини. Вона, насамперед, відображає історичний розвиток прав людини загалом. Згідно з концепцією, право на мир належить саме до третього покоління прав людини. Безумовно, варто враховувати, що в умовах глобальних викликів право на мир почали трактувати не тільки як колективне, але і як індивідуальне право людини. У окремих дослідженнях колективне право на мир стає похідним від індивідуального права на життя у зв'язку із порушеннями прав людини під час військових дій.

В основу забезпечення міжнародного миру покладено 10 основних принципів міжнародного права, серед яких ключовими є принцип незастосування сили або погрози силою, принцип мирного вирішення міжнародних спорів та принцип поваги прав

людини. У сучасних умовах дотримання державами цих принципів має сприяти підтриманню як міжнародної безпеки, так і досягненню миру. Безумовно, важливе значення має принцип поваги прав людини, оскільки він є основоположним для забезпечення справедливості, свободи та миру в усьому світі.

Доцільно звернути увагу на те, що право на мир знайшло своє закріплення у міжнародно-правових актах універсального та регіонального характеру. До універсальних міжнародних документів слід віднести наступні: Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємоповаги та взаєморозуміння між народами 1965 р.; Декларація ООН про виховання народів у дусі миру 1978 р.; Декларація про право народів на мир 1984 р.; Декларація про культуру миру 1999 р.; Декларація про право на мир 2016 р. Зокрема, серед документів, прийнятих на регіональному рівні, слід назвати Африканську хартію прав людини та народів 1981 р., Протокол до Африканської хартії прав людини і народів щодо прав жінок 2003 р., а також Азіатсько-Тихоокеанську декларацію людських прав індивідів і народів 1988 р. та Декларацію прав людини АСЕАН 2012 р.

Досягнення миру є непростим завданням, яке потребує об'єднання зусиль держав та знаходження компромісів. Разом з тим, сприяння реалізації права на мир є обов'язком кожної країни. Безумовно, мир виступає в якості важливої умови для здійснення прав людини та найвищої цінності людства. Міжнародне право є тією рушійною силою, яка має гарантувати мир, стабільність та глобальну безпеку. Забезпечення миру є неможливим без реалізації норм і принципів міжнародного права, включаючи сферу захисту прав людини.

**Розділ 1. ФІЛОСОФСЬКО-
ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВА
ЛЮДИНИ НА МИР: ІСТОРИЧНА
РЕТРОСПЕКТИВА**

У ХХІ столітті людство, переживши дві світові війни, начебто усвідомило згубність подібних практик у стосунках між державами. Однак, події, які сьогодні мають місце в Україні, пов'язані з проведенням РФ так званої «спеціальної військової операції», показали, що світ незастрахований від повторення жахів війни. Численні міжнародні документи, які проголошували право народів на мир, а також механізми підтримки миру виявились неспроможними запобігти військовому вторгненню на територію суверенної держави. Інакше кажучи, право війни знову перемогло право миру. Попри усвідомлення цього факту, не можна не продовжувати боротьбу за мир, що надасть нові можливості запобігання в майбутньому порушення як колективного, так й індивідуального права на мир, створить передумови більш надійного та безпечного міжнародного середовища для мирного розвитку всіх країн.

Діалектика взаємозв'язку колективного та індивідуального права на мир становить складний характер. Саме масовість порушення прав людини в умовах військових дій щодо великої кількості людей спричиняє появу їх колективного права на мир. Водночас очевидно, що за таких умов також буде порушуватися індивідуальне право людини на мир.

В літературі справедливо зазначають, що право на мир слід розглядати в системному взаємозв'язку з фундаментальним правом людини на життя. І більше того, право на мир можна розглядати генетично похідним від індивідуального права на життя¹. Зрозуміло, що оскільки війна є антиподом миру, а родовою ознакою війни є насилля у його найбільш інтенсивній формі, насилля колективного, безпосереднього, навмисного, організованого, інституціоналізованого, санкціонованого², то забезпечення для особи права на життя в умовах воєнних дій неможливо без забезпечення для цієї ж особи права на мир. Отже, логічним

¹ Ноняк М. Право на мир: теоретико-правовий аспект. Науковий полілог «Україна: держава і нація»: зб. наукових праць. До 31-річчя відновлення української державності / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Фонд інституційного розвитку української науки. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 292 с.

² Dennen J. V. D. On war: Concepts, Definitions, Research Data: A short literature review and bibliography. 2005. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12857871.pdf>

є висновок, що право на мир також є правом особи, тобто її індивідуальним правом. Виходячи з наведеного, слід визнати, що право на мир водночас є колективним та індивідуальним правом людини. Інакше кажучи, право на мир є родовим поняттям, а колективні та індивідуальні права на мир є його видами. При цьому, говорячи про право на мир, ми будемо мати на увазі саме індивідуальне право людини. За цих обставин право на мир у XXI столітті буде виступати генеральним засобом забезпечення реалізації всіх інших прав людини.

Для досягнення вказаної мети необхідна сучасна модернізація інституційних, організаційних, юридичних механізмів забезпечення реалізації права на мир, як на міжнародному рівні, так і на рівні національних держав. Водночас без ретроспективного аналізу генезису права на мир неможливо побудувати ефективну систему протидії актам агресії із врахуванням історичного досвіду боротьби найкращих представників людства за ідеали миру та безпеки.

Як свідчать джерела, за 5000 років людської історії тільки 292 роки на Землі не було війн, а 15 513 великих та малих війн забрали 3 мільярди 640 мільйонів людських життів. Зазначене може свідчити про певну іманентність війни людській цивілізації, а отже перспективи права на мир виглядатимуть ілюзорними. В зв'язку з зазначеним, логічним виглядає спроба ретроспективного аналізу причин існування такого феномена.

Однією з причин є існування права сили, коли більш спроможні індивіди внаслідок наявних у них переваг (спочатку фізичних, потім розумових, економічних, організаційних тощо) зрозуміли, що отримання потрібних їм матеріальних благ можна отримати не шляхом обміну, а шляхом примусового вилучення у більш слабких через механізми прямої агресії.

Для ілюстрації цього висновку доцільно навести два приклади з історії грецької та римської цивілізацій. Свого часу Фуکیدд у своїй історії Пелопоннеських війн стверджував: сильний чинить як хоче, слабкий страждає як повинен³. Або, якщо вірити іншому

³ Фуکیدд. Історія пелопоннеської війни. URL: <https://kerchtt.ru/uk/fukidid-istoriya-peloponnesskoi-voiny-chitat-onlain-kritika-fukidida-v-xix/> (дата звернення 20.02.2025).

[Перейти на сайт →](#)